

JEL Classification: H53; H55; I38

Дзямулич Микола, к.е.н., доцент
 Луцький національний технічний університет
<https://orcid.org/0000-0003-3714-5062>
 m.dziamulych@lntu.edu.ua

Mykola Dziamulych, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
 Lutsk National Technical University
<https://orcid.org/0000-0003-3714-5062>
 m.dziamulych@lntu.edu.ua

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ В УКРАЇНІ

У статті досліджено сучасні особливості формування системи соціальної економіки в Україні в умовах трансформації глобальної економічної системи під впливом інтенсифікації розвитку інформаційних технологій. Визначено, що соціальна економіка являє собою достатньо значний перелік різноманітних напрямів специфічної діяльності, які за своєю сутністю мають належну кількість потенційних можливостей щодо забезпечення участі населення та об'єднаних територіальних громад для участі в програмах стимулювання соціально-економічного загалом та формуванні підходів щодо розширеного створення нових робочих місць зокрема. Одним із основних завдань, пов'язаних із необхідністю підвищення ефективності соціальної економіки є потреба у формуванні нових принципів функціонування державних та недержавних некомерційних інституцій, що регулюють усі аспекти функціонування соціальної економіки в Україні. В даному аспекті визначено, що об'єктивною необхідністю є дослідження ключових компонентів соціальної економіки з диференціацією їх за інституційною та іншими формами. Головною особливістю реалізації завдань підвищення ефективності функціонування соціальної економіки в сучасних умовах є приведення відповідності системи управління соціальними підприємствами інтенсивному впливу нових технологій, котрі формують нові сфери та галузі економічної діяльності та призводять до формування потреби в якісно нових робочих місцях. Саме поєднання потреби соціальної економіки у задоволення попиту на робочі місця та здатністю цифрової економіки в їх генерації при формуванні нових високотехнологічних галузей дозволяє підвищити загальну ефективність сектору соціальної економіки в Україні. Доведено особливу актуальність реалізації принципів соціальної економіки в аспекті необхідності інтеграції України в систему ринкових та соціальних відносин Європейського Союзу у зв'язку з набуттям статусу країни-кандидата в члени ЄС та майбутньої необхідності імплементації європейських положень у сфері функціонування інституцій соціальної економіки до національного законодавства України.

Ключові слова: соціальна економіка, принципи соціальної економіки, компоненти соціальної економіки.

FORMATION OF THE SOCIAL ECONOMY IN UKRAINE

The article examines the modern features of the formation of the social economy system in Ukraine in the conditions of the transformation of the global economic system under the influence of the intensification of the development of information technologies. It was determined that the social economy represents a sufficiently significant list of various areas of specific activity, which by their nature have the appropriate number of potential opportunities for ensuring the participation of the population and united territorial communities for participation in programs of social and economic stimulation in general and the formation of approaches for the expanded creation of new workplaces in particular. One of the main tasks related to the need to increase the efficiency of the social economy is the need to form new principles of functioning of state and non-state non-profit institutions that regulate all aspects of the functioning of the social economy in Ukraine. In this aspect, it is determined that the objective necessity is the study of the key components of the social economy with their differentiation according to institutional and other forms. The main feature of the implementation of the tasks of increasing the efficiency of the functioning of the social economy in modern conditions is to bring the management system of social enterprises into compliance with the intensive influence of new technologies, which form new spheres and branches of economic activity and lead to the formation of the need for qualitatively new workplaces. It is the combination of the need of the social economy to meet the demand for jobs and the ability of the digital economy to generate them in the formation of new high-tech industries that makes it possible to increase the overall efficiency of the social economy sector in Ukraine. The special relevance of the implementation of the principles

of the social economy in terms of the need to integrate Ukraine into the system of market and social relations of the European Union in connection with the acquisition of the status of a candidate country for EU membership and the future need to implement European provisions in the sphere of the functioning of social economy institutions into the national legislation of Ukraine has been proven.

Keywords: social economy, principles of social economy, components of social economy

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Специфіка розвитку економічних систем в умовах їх поступової трансформації та переходу до четвертого технологічного укладу, що базується на принципах цифрової економіки, ставить також ряд нових проблем у сфері забезпечення ефективного функціонування суспільства. В даному аспекті особливої актуальності набувають принципи соціальної економіки, яка являє собою основу особливої соціальної організації, котра передбачає формування держави загального добробуту та орієнтацію на задоволення соціальних потреб суспільства. У свою чергу такі соціальні потреби передбачають необхідність створення нових високотехнологічних робочих місць, орієнтованих на творчу та інтелектуальну працю в межах Індустрії 4.0, формування ринку суспільно корисних товарів та послуг, розширення можливостей соціально обмежених осіб шляхом поєднання навчання та формування навичок із зміцненням потенціалу та довіри. Досягнення таких цілей неможливе без формування специфічних критеріїв гуманітарної, соціальної та економічної організації в межах держави. Разом з тим, соціалізація економіки зустрічається з рядом суттєвих перешкод, пов'язаних з необхідністю пошуку джерел фінансування соціальних заходів та трансформації існуючих систем підтримки населення відповідно до сучасних вимог тощо. Тому соціальна економіка повинна передбачати створення нових робочих місць та стимулювання підприємництва, орієнтованих на задоволення соціальних потреб суспільства

З іншого боку, соціальна економіка являє собою доволі широкий спектр напрямів діяльності, які мають достатній потенціал можливостей для населення та територіальних громад щодо їх участі у всіх етапах процесу економічного розвитку та створення робочих місць. При цьому така організація діяльності включає в себе весь комплекс дій – від визначення базових соціальних потреб населення до конкретної реалізації ініціатив соціально-економічного розвитку територій. Саме тому соціальна економіка повинна охоплювати увесь економічний потенціал суспільства, включаючи ініціативи, спрямовані на задоволення соціально-економічних потреб територіальних громад. Додаткової актуальності даній проблематиці додає те, що соціальна економіка досить швидко розвивається в країнах Європейського Союзу, що проявляється у створенні багатьох нових підприємств на рівні місцевого самоврядування. Відповідно, в контексті набуття Україною статусу країни-кандидата на члени в ЄС, запровадження принципів соціальної економіки набуває особливої актуальності для нашої держави, що підсилюється об'єктивною необхідністю формування соціально-орієнтованої економіки в процесі майбутньої післявоєнної її відбудови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, у яких започатковано вирішення даної проблеми. Дослідженням особливостей формування соціальної економіки в сучасних умовах та вивченням принципів трансформації системи управління соціально-економічним розвитком суспільства займалося чимало науковців. Найбільш широко дана проблематика розкрита в роботах таких вчених та практиків, як А. Амін (Амін та ін., 2002), Т. Карпі (Карпі, 1997), А. Кей (Кей, 2006), К. Мельник (Мельник і Шматковська, 2016), Х. Монзун (Монзун і Чавес, 2012), О. Стащук (Стащук та ін., 2021), Т. Шматковська (Шматковська і Дзямулич, 2022) та інших. При цьому особливо варто відзначити класика досліджень принципів формування соціальної економіки – А. Аміна, який першим визначив, що «соціальна економіка, як правило, керована організаціями

третього сектору, охоплює низку послуг, таких як навчання, робота та підприємницький досвід, житло, соціальне забезпечення, побутові послуги та покращення навколишнього середовища. При цьому хоча організації можуть управлятися як ефективні підприємства, їх головний інтерес полягає не в максимізації прибутку, а в розбудові соціальної спроможності (наприклад, шляхом працевлаштування чи навчання соціально незахищених груп населення) і реагування на недостатньо задоволені потреби (наприклад, покращення навколишнього середовища) – і в процесі створення нових робочих місць. Таким чином, соціальна економіка позначає економічну діяльність (торгову та неторгову) соціальною сферою» (Амін та ін., 2002).

Разом з тим, суттєві трансформації, що відбуваються в економічній системі під впливом широкого впровадження цифрових технологій в соціально-економічну систему держави призводить до суттєвих змін в принципах формування соціальної економіки на сучасному етапі розвитку суспільства. Усе це потребує формування нових підходів та реалізації додаткових досліджень щодо особливостей реалізації принципів соціальної економіки в сучасних умовах.

Цілі статті. Метою статті є дослідження практичних аспектів формування соціальної економіки в умовах прискорення трансформації соціально-економічної системи суспільства в умовах інтенсифікації технологічного розвитку та пов'язаних з цим змін принципів реалізації соціальної економіки.

Викладення основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Як свідчить практика наукових досліджень, соціальна економіка охоплює собою ряд специфічних послуг, що формуються в соціально-економічній системі держави і до яких відносяться навчання, робота, підприємницький досвід, наявність житла, соціальне забезпечення, доступність побутових послуг для населення, а також – забезпечення екологічної безпеки навколишнього природного середовища. При цьому підприємства та організації, що функціонують в межах соціальної економіки, можуть управлятися достатньо ефективно, є ключова відмінність таких структур від тих, що працюють на комерційних засадах (Шматковська, 2013). Ця різниця проявляється у головній меті діяльності цих організацій, оскільки вона полягає не в максимізації прибутку, а в загальній розбудові соціальної спроможності (наприклад, шляхом працевлаштування чи навчання соціально незахищених груп населення), а також – у оперативному реагуванні на недостатньо задоволені соціальні потреби суспільства. При цьому задоволення таких потреб відбувається, зокрема, не за рахунок цільового втручання держави у вже існуючу економічну систему, а за рахунок переорієнтації цінностей нових підприємницьких структур в процесі створення нових робочих місць. Таким чином, соціальна економіка передбачає, що реалізацію її принципів на основі першочергового задоволення соціальних потреб людей. При цьому оцінка ефективності реалізації завдань соціальної економіки здійснюється на основі оцінки переваг, які з'являються в процесі реалізації соціально-економічних проектів. Зокрема, до числа пріоритетів таких проектів відносять число створених або потенційних нових робочих місць; число людей, які приймають участь у необхідній волонтерській або навчальній діяльності тощо. Відповідно, ключовими перевагами для виробників і споживачів в соціальній економіці стають потенційні можливості пропонування проектів щодо формування не суто комерційного прибутку, а прибутку, котрий несе в собі також нові соціальні цінності, важливі для певної територіальної громади або визначених груп населення. Таким чином, проекти соціальної економіки передбачають необхідність забезпечення ефективної співпраці та активну участь громадян у формуванні соціального та економічного добробуту на рівні територіальних громад. Разом з тим, необхідно зауважити, що реалізація принципів соціальної економіки передбачає формування інклюзивного та демократичного

суспільства, орієнтованого на забезпечення соціальної справедливості та загальної рівності можливостей в економічній діяльності і соціальній сфері.

Як зазначає Х. Монзун, «характерними особливостями особливості організацій соціальної економіки є наступні:

- 1) приватність;
- 2) формальна організація;
- 3) самостійне прийняття рішень, що передбачає можливість обирати та звільняти працівників своїх органів управління та контролювати всю їхню діяльність;
- 4) свободу членства;
- 5) будь-який розподіл прибутків або надлишків між користувачами, якщо він виникає, не є пропорційним вкладеному капіталу, а їхній діяльності чи операціям з організацією.
- 6) окрема економічна діяльність для задоволення потреб осіб, домогосподарств або сімей.
- 7) демократичність організації» Х. Монзун (Монзун і Чавес, 2012).

На основі цього виникає можливість визначення специфічних компонентів соціальної економіки, на основі яких і відбувається практична реалізація її принципів у різних країнах (табл. 1).

Таблиця 1. Компоненти соціальної економіки*

Форми	Компоненти
Інституційна	- кооперативи; - товариства взаємодопомоги; - асоціації; - спеціалізовані цільові фонди.
Інша	- соціальні підприємства; - компанії соціального призначення; - ради працівників, добровільний соціальний захист - волонтерські служби та агентства, альтернативні підприємства, жіночий та екологічний рух, організації самопомоги, соціально-культурні центри, трудова інтеграція, компанії, місцеві біржі та торгові системи, місцеві та громадські підприємства; - кредитні спілки; - волонтерські організації, цільові асоціації, громадські фонди, неурядові організації; - приватні установи соціальної солідарності; - трудові товариства, компанії з питань зайнятості, спеціалізовані центри зайнятості; - некомерційні підприємства; - центри соціально-економічної інтеграції; - соціальні служби.

* Джерело: (Монзун і Чавес, 2012).

Необхідно також зазначити, що в останні роки спостерігаються тенденції, коли соціальна економіка розглядається як альтернативний спосіб виробництва. При цьому А. Кей визначив соціальну економіку у «відносних термінах за допомогою діаграми, яка показувала, що соціальна економіка існує як частина Третьої системи (третього сектору). Дві інші системи – Перша (приватний сектор); та друга (державний сектор). По суті, соціальна економіка складається із соціальних підприємств і добровільних організацій, які проводять активну економічну діяльність» А. Кей (Кей, 2006).

Варто зазначити, що актуальність соціальної економіки в міжнародній практиці зросла саме у зв'язку із визначенням її, як окремого сектору економіки, який має важливе значення для забезпечення загальної ефективності функціонування усієї економічної системи в аспекті забезпечення збалансованості інтересів суспільства та суспільного виробництва загалом (Шматковська і Сосна, 2016). Саме тому соціальна економіка нині

набуває ознак самостійного сектору, як частина загальної економічної системи держави, котра формує мотивацію до розширеного створення нових робочих місць, стимулювання активного підприємництва, задоволенням споживчого попиту та отриманням прибутку. Відповідно, в умовах, коли глобальна економічна система перебуває в процесі цифрової трансформації під впливом інтенсивного розвитку інформаційних технологій, зростають також очікування зростання ефективності і від соціальної економіки.

Це зумовлено появою нових галузей економіки, таких, як мікроелектроніка або інші сфери діяльності з високим рівнем доданої вартості кінцевого продукту або ж інтенсивні розробки, здатні конкурувати з меншими затратами праці і гнучкими технологіями. Наслідком цього є трансформація праці та трудової етики, що відбувається в процесі формування цифрової економіки.

Висновки. Таким чином, приходимо до висновку, що в даний час соціальна економіка в Україні є особливим утворенням, що не має функціональної цілісності та є дещо фрагментованою. В той же час, усвідомлення актуальності соціальної економіки для цілей соціально-економічного розвитку держави є об'єктивною необхідністю. Формування соціальної економіки на основі визначених у її принципах цінностей може сприяти об'єднанню малих підприємств з великим значенням для забезпечення добробуту суспільства у різні організації, які покращуватимуть їх ринкову взаємодію. Крім того, надання підтримки національним соціальним фондам і мережевим соціальним організаціям дозволить покращити їх мережеву взаємодію та допоможе зміцнити довіру, між ними, що матиме наслідком загальне зростання функціональності соціальних підприємств та організацій в межах соціальної економіки. Разом з тим, набуває особливої актуальності система досліджень, спрямованих на визначення способів оцінки та виміру параметрів соціальної економіки, що можна реалізувати шляхом розширення соціального обліку та аудиту. Також об'єктивною потребою є контроль за

Також необхідно зазначити, що в процесі формування соціальної економіки в Україні виникає потреба у створенні організацій, які виступатимуть у якості посередників соціального забезпечення між державою та приватним сектором, При цьому вони повинні бути не просто організаціями сфери соціальної економіки, а являти собою спеціалізовані регулятивні інституції, які забезпечуватимуть надання державних соціальних послуг шляхом укладання контрактів із соціальними підприємствами, а також формуватимуть інформаційну базу соціальної економіки щодо наявних ресурсів та потенційних можливостей їх використання. Створення таких інституцій сприятиме мобілізації ресурсів та зростанню представництва інтересів суспільства у соціальній економіці загалом, що матиме наслідком загальне зростання ефективності соціальної економіки.

Авторські внески

Концептуалізація: Дзямулич Микола

Зберігання даних: Дзямулич Микола

Формальний аналіз: Дзямулич Микола

Придбання фінансування: Дзямулич Микола

Розслідування: Дзямулич Микола

Методика: Дзямулич Микола

Ресурси: Дзямулич Микола

Нагляд: Дзямулич Микола

Підтвердження: Дзямулич Микола

Візуалізація: Дзямулич Микола

Написання: Дзямулич Микола

Список бібліографічного опису:

1. Шматковська Т. О. Раціоналізація організації облікового процесу операцій з основними засобами в аспекті підвищення ефективності використання цих активів на підприємстві. *Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. Серія : Економічні науки*. 2013. №5 (254). С. 124-129.
2. Шматковська Т. О., Дзямулич М. І. Цифровізація економіки та її трансформаційний вплив на розвиток стратегічного управлінського обліку. *Економічний форум*. 2022. №2. С. 95-100.
3. Шматковська, Т. О., Сосна, Г. М. До проблематики підвищення ефективності діяльності підприємства на інноваційних засадах. *Фінансовий простір*. 2016. №1. С. 114-120.
4. Amin, A., Cameron, A., & Hudson, R. Placing the social economy. London : Routledge, 2002. 160 p.
5. Carpi, Tomas J. A. The prospects for the social economy in a changing world. *Annals of public and cooperative economics*. 1997. Vol. 68(2). Pp. 247-279.
6. Kay, A. Social capital, the social economy and community development. *Community development journal*. 2005. Vol. 41(2). Pp. 160-173.
7. Melnyk K., Shmatkovska T. Fundamentals of the Theory and Methodology of Operational Control. *British Journal of Economics, Management & Trade*. 2016. Vol. 14(4). P. 1-12.
8. Monzón, J. L., & Chaves, R. The social economy in the European Union. Brussels: European Economic and Social Committee, 2012. 28 p.
9. Stashchuk O., Shmatkovska T., Dziamulych M., Kupyra M., Vahnovska N., Kosinskyi P. Model for efficiency evaluation of financial security management of joint stock companies operating in the agricultural sector: a case study of Ukraine. *Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*. 2021. Vol. 21(1). P. 715-728.

Reference:

1. Shmatkovska, T. O. (2013). Rationalizatsiia orhanizatsii oblikovoho protsesu operatsii z osnovnyimi zasobamy v aspekti pidvyshchennia efektyvnosti vykorystannia tsykh aktyviv na pidpriemstvi [Rationalization of the organization of the work process of operations with fixed assets in the aspect of increasing the efficiency of the use of these assets at enterprises]. *Naukovyi visnyk Skhidnoieuropeiskoho natsionalnogo universytetu imeni Lesi Ukrainky. Seriiia : Ekonomichni nauky – Scientific Bulletin of Lesya Ukrainka East European National University. Series: Economic sciences*, Vol. 5(254), 124-129. [in Ukrainian].
2. Shmatkovska, T. O., Dziamulych, M. I. (2022). Tsyfrovizatsiia ekonomiky ta yii transformatsiinyi vplyv na rozvytok stratehichnogo upravlinskoho obliku [Digitalization of the economy and its transformational impact on the development of strategic management accounting]. *Ekonomichni forum – Economic forum*, Vol. 2, 95-100. [in Ukrainian]. <https://doi.org/10.36910/6775-2308-8559-2022-2-12>
3. Shmatkovska, T. O., Sosna, H. M. (2016). Do problematyky pidvyshchennia efektyvnosti diialnosti pidpriemstva na innovatsiinykh zasadakh [To the problems of increasing the efficiency of the enterprise on innovative bases]. *Finansovyi prostir – Financial space*, Vol. 1, 114-120. [in Ukrainian].
4. Amin, A., Cameron, A., & Hudson, R. (2002). Placing the social economy. London: Routledge. 160 p.
5. Tomas Carpi, J. A. (1997). The prospects for the social economy in a changing world. *Annals of public and cooperative economics*, 68(2), 247-279. <https://doi.org/10.1111/1467-8292.00045>
6. Kay, A. (2005). Social capital, the social economy and community development. *Community development journal*, 41(2), 160-173. <https://doi.org/10.1093/cdj/bsi045>
7. Melnyk K., Shmatkovska T. (2016). Fundamentals of the Theory and Methodology of Operational Control. *British Journal of Economics, Management & Trade*, Vol. 14(4), 1-12. <https://doi.org/10.9734/BJEMT/2016/28050>
8. Monzón, J. L., & Chaves, R. (2012). The social economy in the European Union. Brussels: European Economic and Social Committee. 28 p.
9. Stashchuk O., Shmatkovska T., Dziamulych M., Kupyra M., Vahnovska N., Kosinskyi P. (2021). Model for efficiency evaluation of financial security management of joint stock companies operating in the agricultural sector: a case study of Ukraine. *Scientific Papers Series "Management, Economic Engineering in Agriculture and Rural Development"*, Vol. 21(1), 715-728.

Дата подання публікації 31.07.22р.